

Bodor Imre:

A MAGYAR KORONA LEGKORÁBBI ÁBRÁZOLÁSAI

1608-ban öccse, Mátyás főherceg koronázásakor a rendek követelésére Rudolf visszaadta Magyarországnak az általa korábban Prágába vitetett koronázási jelvényeket. A szertartás után törvény született arról, hogy a koronázási ékszereket ezentúl a pozsonyi várban kell őrizni. Ekkor választották meg a két koronaőr egyikéül Révay Pétert, aki először írt könyvet a magyar koronáról.

II. Mátyás (1608–19) uralkodásának elején, 1609–14 között vert érmein feltűnik a magyar korona *pontos* ábrázolása, még pedig ugyanazon érem előlapján a király fejét ékesítve, hátlapján pedig heraldikai koronaként az ország címere fölött.¹

A korona történetével, kialakulásának kérdésével foglalkozó kutatás a II. Mátyás érmein és pecsétein előforduló koronaképet fogadja el a korona első hiteles ábrázolásának. Valójában, 1609 előtt alig találkozzunk a tényleges állapotnak megfelelő képpel.² Igaz, hogy II. Mátyást követően is – leszámítva II. és III. Ferdinánd néhány emlékérmét³ – csak Bethlen Gábor erdélyi fejedelem és választott magyar király 1620 utáni érmein jelenik meg azok hátlapjának egyesített magyar-erdélyi címere fölött.⁴ Ezután hosszabb ideig elmarad, majd a XVIII. század elején, I. József érmein újra viszontlátjuk.

Bár ezek az első *tökéletes* képek, a korona valósághű ábrázolását célzó első törekvések mintegy másfél évszázaddal korábbiak.

A korona képének alakulását elsősorban Árpád- és vegyesházi királyaink pénzein és pecsétein követhetjük nyomon folyamatosan. Amíg azonban az érmeképek kis méretük-nél fogva nem alkalmasak finomabb részletezésre – nagyobb méretű érmekkel csak II. Ulászló idején, a XV. század végén találkozunk először –, a királyi pecsétek nagy felületeik részletgazdag ábrázolásaival tűnnek ki.

Ennek ellenére a XV. század közepéig a magyar felségi pecsétek előlapján trónon ülve ábrázolt király kizárólag nyílt háromágú liliomos koronát (= a négyágú korona homloknézeti képe) visel. Tekintve, hogy a pecsétképeken látható többi uralkodói jelvény (jogar, országalma) sem azonosítható koronázási jelvényeinkkel, e felségjeleket valószínűleg általánosságban, minden egyéni jelleg nélkül tüntették fel. Háromágú arbronsz koronát helyez az esztergomi érsek a magyar király fejére az esztergomi káptalan nagyobb pecsétjén.⁵ (1. kép)

Érdekes, hogy Zsigmondot 1406. évben kelt oklevélen függő magyar királyi kettős pecsétjén (2. kép) hagyományos módon, háromágú liliomos koronával ábrázolták, míg

1433-tól, császárrá koronázása óta használt magyar felségi pecsétjén (4. kép) császári mitrakoronát visel. Mindkét pecséten kopottságuk ellenére jól kivehető Zsigmond jellegzetes kétágú szakállá, a vésnök tehát egyéni megjelenítésre törekedett. Ugyanakkor a felségjelvényeknél megelégedett a királyi, illetve császári méltóságra utaló sablonos ábrákkal.⁶

V. László 1456. évi felségi pecsétjének előlapján a király fejét felül pántokkal lezárt liliomos korona díszíti. A korona csúcán, a pántok találkozási pontján latin kereszt áll. Ezt a koronát viszont – bár hasonlít a Zsigmond pecsétjén látható típushoz – nem tekinthetjük sem német királyi, sem császári koronának, hiszen a császár akkor III. Frigyes volt. Unokaöccse és pártfogoltja V. László magyar királyi rangját – elődei mintájára – jól kifejezte volna a nyitott korona is. Talán a csecsemő korában megkoronázott, de csak I. Ulászló tényleges uralma, majd pedig Hunyadi János kormányzósága után 12 éves korában trónra került gyermekkirály uralkodásának törvényességét hangsúlyozta a kép.⁷ (6. kép)

A korona 1440-ben Frigyes német királyhoz került. V. Lászlót Ulászló halála után, 1444-ben a rendek elismerték ugyan törvényes magyar királynak, 1452-től pedig – gyámság alatt – ténylegesen is ő uralkodott, Frigyes – aki 1452-ben III. Frigyes néven római császár lett – továbbra is magánál tartotta a koronát, hogy általa elnyerhesse a magyar királyságot.

Nem adta vissza 1458-ban, Mátyás királlyá választásakor sem, hiszen éppen vele szemben akarta érvényesíteni magyar trónigényét. Ez a körülmény Mátyás uralkodása kezdetét igen megnehezítette. A főurak egy csoportja vele szemben Frigyeset ismerte el magyar királynak, aki rájuk támaszkodva 1459-ben Bécsűjhelyen a magyar koronával meg is koronáztatta magát. Mátyásnak viszont fiatal kora miatt el kellett tűrnie nagybátyja gyámkodását. Királysága első éveiben nem volt saját felségi pecsétje, ideiglenesen titkos pecsétje alatt adta ki okleveleit. Záradékukban gyakran utalt rá, hogy az okiratot koronázása után díszesen kiállítva nagy pecsétjével fogja majd megerősíteni. Sajátja mellett garanciaként tanácsosainak pecsétjét is rá kellett függesztenie korai okleveleire.⁸

Érthető tehát, hogy Mátyás külpolitikájának legfőbb célja uralkodásának első hat esztendejében a török elleni védekezés mellett a korona visszaszerzése volt. Belpolitikailag is sikerült hatalmát megszilárdítania, így III. Frigyes Magyarországgal kapcsolatos tervei szétfoszlottak. Most már hajlandó volt visszaadni a koronát, hangoztatva, hogy csak megőrzésre volt nála.

A koronáért és az 1441-ben zálogként Frigyeshez került Sopron városáért Mátyás hatalmas összeget, nyolcvanezer aranyat fizetett.⁹ Ily módon uralkodásának hetedik évében végre érvényesen megkoronáztathatta magát a magyar szent koronával. Általa a királyi hatalom törvényes birtokosává vált, noha III. Frigyes élete végéig megtartotta a magyar királyi címet.

Immár teljes értékű uralkodói méltóságának kifejezői a koronázás után használatba vett kettős felségi és arany pecsétje valamint a régít felváltó új titkos pecsétje.¹⁰ Többé már nem kellett mások pecsétje okleveleinek érvényesítéséhez.

Felségi kettős pecsétjének¹¹ (8. kép) előlapja a királyt a szokásos módon trónon ülve ábrázolja két oldalt címereivel. Fejét – mint V. Lászlóét is – zárt korona ékesíti.

A hátlapon viszont jelentős változást tapasztalunk a korábbi uralkodói pecsétekhez képest. A királyi kettős pecsétek hátlapját az ország címere (IV. Bélától kezdve a kettős-kereszt) díszíti, többnyire pajzsban. A címerpajzsot Károly Róbert 1331. évi harmadik nagypecsétjétől kezdve változó számú karéj keretezi. Ezekben a pecsétmezőt a pajzs és körirat között jórészt kitöltő karéjokban a címert kiegészítő patkót tartó strucc, továbbá sárkányok, griffek, stb. találhatók.

Zsigmondnál találkozunk először olyan megoldással, hogy a hátlapi kettőskeresztes pajzsot hat karéj keretezi bennük pedig egy-egy kisebb címerpajzs foglal helyet. A keretező hat címerpajzs a hátlapival azonos elrendezésben az előlapon is megtalálható, ahol a trónoló uralkodót veszi körül. A hátlap kettőskeresztes címerpajzsa így tulajdonképpen magát a királyt helyettesíti. (3, 5., kép)

Feltűnő, hogy az Árpád-ház hétszer vágott mezejű pajzsa – amely a kettőskereszt mellett Károly Róberttől kezdve állandóan jelen van a pecséteken – Mátyásnál előtérbe került. A pénzekben már az Anjouknál is, főleg azonban Zsigmondtól kezdve leggyakrabban főhelyen, a pajzs heraldikai jobboldalán, négyelt pajzs esetén a jobb felső mezőben találjuk a vágásokat. Vegyesházi királyaink alatt az Árpádok családi címere fokozatosan az ország címerévé vált. Már a XIV. században előfordult, hogy a vágások számát az eredeti hét helyett nyolcra vették, így a vágások párosával 1–1, összesen 4 vízszintes csíkot hoztak létre, melyeket a címerpajzs mezejének vörös színű csíkjaitól fehér (illetve ezüst) színük választott el, domború címerképen pedig kiemelkedtek a pajzs mezejének síkjából. Ezeket a középkori címertani mesteralakokat (ún. pályákat) a XV–XVI. század fordulójára a reneszánsz kor racionális értelmezése szerint az ország négy folyójával azonosították.¹² Talán már Mátyás 1464. évi új pecsétjein is ilyen értelemben váltotta fel a hátlap központi kettőskeresztes pajzsát a vágásos – illetve pályás – címer.

Ennél is fontosabb változás a címerpajzs fölött alkalmazott heraldikai korona.

Címerpajzusra helyezett nyílt, lilimos koronával Magyarországon legelőször az ország rendjeinek 1385. évi pecsétjét és Fogaras vidékének 1413. évi címerespecsétjén találkozunk,¹³ éremtani anyagunkban pedig I. Ulászló 1442–43-ban vert denárain és obulusain.¹⁴ A magyar uralkodói pecsétekre Mátyás idején véstek először az ország címere fölé helyezett pajzskoronát. Megjelenése talán összefügg azzal, hogy a címerpajzs akkortájt már nemcsak a királyt, hanem magát az országot is jelentette. Szükségessé vált a királyra utaló külön jelkép alkalmazása.

Mátyás 1464. évi felségi pecsétjének hátlapján viszont a korábbi pecsétekről ismert hat karéj felül egy hetedikkel bővült (9. kép). A felső, többenél nagyobb karéj a hétszer vágott pajzs fölött elhelyezett koronát foglalja magában.

Ez a korona (10. kép) a megelőző két évtized szórványosan előforduló címertani koronáitól feltűnő módon tér el: a korábbi lilimos abroncskoronát egymásra merőleges két pánt zárja le, a pántok találkozásánál gömbön álló latin kereszttel. A kép azonnal eszünkbe juttatja a magyar korona felső részét, az ún. „corona latina”-t, ezáltal pedig a korona közismert képét.¹⁵

Kérdés, hogy csupán véletlen hasonlóságról van-e szó? Aligha.

Tudjuk, hogy Mátyás felségi kettős pecsétje 1464. évi koronázására készült, a szent koronával történt érvényes koronázás pedig Mátyás egyeduralmának ténylegessé válását

jelentette. Hogy hatalma korábbi kötöttségeinek még az emlékét is eltörölje, használaton kívül helyezte addigi titkos pecsétjét és új felségi pecsétjének hátlapjával lényegében megegyező új titkos pecsétet vésetett.¹⁶ (11–12. kép). Mindkét pecséten új elemként különleges hangsúllyal szerepel a zárt pántos korona. Fontos szerepével magyarázható, hogy nem homloknetben, hanem – tárgyi valóságát jelezve – térbe helyezve ábrázolták, ami heraldikai korona esetében szokatlan. A pecsétmező nagy felülete lehetőséggel szolgált a hűségre törekvő ábrázoláshoz.¹⁷ Megjegyzendő, hogy Mátyás 1464. évi harmadik, legkisebb pecsétjén: aranybullájának hátlapján a pólyás pajzs fölött nyílt korona van. Igaz, zárt korona el sem fért volna a rendelkezésre álló felületen, hiszen a nyílt korona is a körirat betűi közé szorult.

Felvetődik a gondolat, hogy talán a császári korona képét kereshetjük a szóbanforgó ábrázolásban.

Az a körülmény, hogy Magyarország koronájának nagy áldozatok árán történt visszaváltása után tűnik fel ez a kép, önmagában is figyelemreméltó. Semmiképpen sem valószínű, hogy Mátyás a ténylegesen birtokába került, hatalmát megszilárdító nemzeti ereklye, a magyar szent korona helyett a töretlen hatalmat élvező III. Frigyes uralmának jelképét vésette volna pecsétjeire. Másrészt éppen az említett perspektivikus ábrázolás következtében egyértelmű, hogy egymást derékszögben metsző két pánt alkotja a korona felső részét. Ezzel szemben a XIV. századra kialakult császári koronatípus alapvető jellemzője a liliomos abroncsra illesztett, homloktól tarkóig húzódó kengyel két oldalán a püspöki mitrára utaló két szarv. Ilyen mitrakoronája volt III. Frigyesnek, majd pedig I. Miksának és V. Károlynak is. Ezek örökség útján a XVI. században II. Fülöp spanyol királyhoz kerültek, aki beolvasztatta őket. Az egyetlen máig fennmaradt császári mitrakorona Rudolfé, aki azt hagyományos formában 1602-ben készíttette Prágában.¹⁸

Luxemburgi Zsigmond (4. kép) és Frigyes császári pecsétjein a trónoló uralkodó ilyen mitrakoronát visel (13., 15. kép).

Mátyás 1464. évi felségi és titkos pecsétjének koronaképén tehát nem a császári korona, hanem – politikai megfontolásból és az akkortájt szokássá vált címertani korona-ábrázolásnak a viszonylag nagy pecsétmező nyújtotta lehetőségét kihasználva – a visszacszerzett magyar korona jelent meg. Utóbbi a szentkorona-tan értelmében az uralkodói hatalom mellett – a pólyás címerhez hasonlóan – jelképezte magát az országot is. A tartományok és a király címereivel keretezett országcímer valamint a fölötté lévő korona ugyanazt az eszmét: a királyi és az államhatalom egységét fejezte ki.¹⁹

Ugyanakkor az ábrázolás erősen eltér a korona tényleges képétől. Alsó abroncsának peremét váltakozó nagyobb és kisebb liliomok díszítik. A felső keresztpántok a pecsétképen keskenyebbek és magasabbra ívelnek, mint a valóságban. Külsejükön nagyméretű gyöngyök, belső felületükön pedig – a felségi pecsét ábráján – hajlásukat követő félkörív-sorok találhatók. Utóbbiak a titkos pecséten nincsenek. A keresztpántok végei viszont a valódi állapot szerint az abroncs belső felületéhez illeszkednek.²⁰

II. Ulászló – aki 1471-től cseh király volt – 1490-ben vésetett magyar felségi kettős pecsétje (17–18. kép) V. László 1456. évi cseh királyi kettős pecsétje (20–21. kép) nyomán készült.²¹ Hátlapján viszont korona van, mely a fentiekhez hasonlít. (19. kép) Eltérés csupán annyi, hogy ábrázolása – miként már Beatrix 1482-ből fennmaradt pe-

csétjén is (22. kép) – címertanilag helyesen homloknézetből történt. Ezáltal az alsó abroncskorona lilioainak száma 5 nagy + 4 kicsi (összesen tehát 16, ha az eltakarta-kat hozzászámítjuk). A Mátyás-pecséteken a liliumok száma feltehetőleg a térbeli ábrázolás miatt tér el ettől a számtól. (A felségi pecséten 6 nagy + 7 kicsi, a titkos pecséten 4 nagy, 5 kicsi).

Ulászló 1490-től használt titkos²² (23. kép), valamint bírói pecsétjén (24–25. kép) új elemként háromszögű oromzatok jelentek meg az abroncs felső peremén. A liliumok azonban továbbra is megmaradtak az oromzatok előtt. (Az abroncs peremén sorakozó oromzatokkal egyébként a budavári Nagyboldogasszony templom 1470-es évszámot viselő címeres domborművén találkozunk először). Ez az oromzatokkal gazdagított liliumos abroncsú, pántolt, zárt korona-kép élt azután tovább II. Lajos és János király pecsétein 1540-ig. (26–30. kép)

JEGYZETEK

¹ HUSZÁR L. Habsburg-házi királyok pénzei 1526–1657. (Corpus Nummorum Hungariae III/I.) Bp., 1975. 206–248. sz., XIII–XVI. tábla. A korona képét az uralkodó arcmásával ellátott értékpénzek mindkét oldalán megtaláljuk: a tallérokön (206–207.), a féltallérokön (213, 214.) és a negyed-tallérokön (221, 222.) az előlapon az uralkodó fején, hátlapjukon pedig a címer fölött. Az aprópénzek: a garasokon (226, 229, 230.), a denárokon (239, 240.) és az obulusokon (248.) csak az előlapi címer fölött. A 229. és 230-as számú garas 1614-ből is ismeretes, a többi értékpénz- és aprópénzfaj csak 1609 és 1613 között.

² KATONA T.–GYÖRFFY GY. A korona kilenc évszázada. Bp. 1979. 53. sz. képe a korona csaknem tökéletes rajzát közli a XVI. századból (a müncheni Fugger-krónika egyik lapjának hasonmásán).

³ II. Ferdinánd 1618. évi érmein valamint III. Ferdinánd és Mária 1625. évi koronázási emlékérmén, – melyeket br. Nyáry Albert említ (A heraldika vezérfonala Budapest, 1886. 115. l.) – kívül a későbbi évekből származó vereteken is előfordul. (HUSZÁR–PROCOPIUS: Medaillen und Plakettenkunst in Ungarn. Budapest, 1932. 121., 137. sz.)

⁴ Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet (1613–1629) a beszercebányai királyválasztó országgyűlés 1620. aug. 25-én választotta meg. Ő ugyan nem koronáztatta meg magát, de az egyesített magyar-erdélyi címer a magyar koronával és az „electus rex” cím 1620-ban rákerült az érmeire. Bár a nikolsburgi békében (1622. jan. 6.) lemondott a magyar királyi címről, a magyar címer a magyar koronával együtt haláláig szerepelt pénzein, nemcsak az értékpénzekeken hanem a garasokon is. (irod.: HUSZÁR L.: Bethlen Gábor pénzei. Kolozsvár, 1945.)

⁵ A pecsétkép nyilván arra szolgált, hogy a mindenkori esztergomi érsek királykoronázó jogát jelezze. Ezzel szemben a III. Ince pápa regisztrumkönyvében 1204 végén (vagy 1205 elején) keletkezett lapszéli rajz a korona fő jellegzetességeit helyesen ábrázolja. (Közli: DEÉR J.: Die Heilige Krone Ungarns. Wien, 1966. 207–208. lap 371. kép és KATONA–GYÖRFFY: i. m. 7. lap 43. kép) Utóbinál magyarázatul szolgálhat az a körülmény, hogy a pápai regisztrumkönyv rajzának keletkezésekor az aláírása szerint is nyomatékosan Magyarországot jelképező korona Imre király kiskorú fiával, a törvényesen megkoronázott III. Lászlóval együtt Bécsben volt, ahonnan Imre trónkövetelő öccse, a későbbi II. András csak III. László halála (1205. május 7.) után szerezte meg.

⁶ Zsigmond uralkodói képmását viselő pecséteinek jó összefoglalását adja KÉRY B.: Kaiser Sigismund Ikonographie, Wien, 1972. című művében (125–133. lap 87–104. kép). Zsigmond pecsétein az uralkodói képmás koronájának már bizonyos rangjelző szerep jutott. 1411-től, német királlyá koronázása óta a „rex romanorum” cím használatával egyidejűleg zárt pántolt koronával ábrázolták KÉRY: i. m. 92–93. kép), 1433-tól pedig német-római császárként mitrakoronával. Ez utóbbi IV.

Károly (1349–78) pecsétein jelent meg először HEFFNER C.: Die deutschen Kaiser- und Königs-Siegel nebst denen der Kaiserinnen, Königinnen, und Reichsverweser. Würzburg, 1875. 83–88. kép), majd útána csak Zsigmondnál találkozunk vele ismét. A német királyok Zsigmondtól kezdve pecsétképeiken következetesen zárt, a császári rang elnyerése után pedig mitrakoronát viseltek. Így Zsigmond veje, Albert, akinek csupán 1438. évi német királyi felségi pecsétjének előlapját ismerjük (gipszmásolata az Országos Levéltárban V. 1.–90. jelzett alatt), majd pedig Frigyes. Frigyes osztrák herceg 1440-től volt német király, 1452-ben császári rangjának megfelelő új pecsétet vésetett. Ennek ábrája királyi pecsétjével szinte azonos, csak éppen az előlapi zárt koronát váltja fel a mitrakorona, hátlapján pedig az egyfejű sást a kétféjű. SAVA K. v. Die Siegel der österreichischen Regenten. Wien, 1871. 155–156. lap 96–97. ábra és 158–160. lap 99–100. ábra)

⁷ Zárt koronával jelenik meg 1454. évi osztrák főhercegi pecsétjén is. Leírását és képét közli SAVA: i. m. 141–143. lap 83–84. ábra. Ez esetben a zárt koronának határozottan rangjelző szerepe van: az osztrák főhercegség szuverenitását érzékelteti uralkodójának tényleges királyi rangját hangsúlyozva. (A körirat a magyar és cseh királyi címek felsorolásával kezdődik.)

1456-os évszámot viselő cseh királyi kettős pecsétjének előlapján viszont nyílt koronával ábrázolták. (20. kép) A Hieronymus Holper és Seitz Herdegen nürnbergi ötvösök által készített pecsét leírását és képét közli KOHLHAUSSEN H.: Nürnberger Goldschmiedekunst des Mittelalters und der Dürerzeit. 1240. bis 1540. Berlin, 1968. 74–75. lap 133. sz. és 120–121. kép.

⁸ KUMOROVITZ B. L.: Mátyás király pecsétjei. Turul 46. (1932) 5–19.

⁹ A váltásdíj összege máig tisztázatlan. Bonfini 80 000 aranyról tud, mások, így pl. Révay 60 000 aranyt említ. vö. KATONA–GYÖRFFY: i. m. 87, 91, 97., illetve 212, 227., továbbá a XVI. századbéli müncheni Fugger-krónika egyik lapjának az 53. képen között hasonlóan olvasható szövegrészletben.

Az összeg előteremtéséhez az ország nagyjai, a bosnyák király, Ragusa városa önkéntes hozzájárulása mellett Mátyásnak a királyi városokat is meg kellett adóztatnia. (gr. TELEKI J.: Hunyadiak kora Magyarországon. XI. kötet, Pest, 1855. 34–36.)

¹⁰ Mátyás koronázására 1464. március 30-án került sor. Felsőgi pecsétjének a 8–10. sz. képen bemutatott példánya a vele hitelesített oklevél (Ol.Dl. 15222) záradéka szerint 1464-ben „primo idus Aprilis Regni nostri Anno septimo coronationis vero primo” kelt, azaz 1464. ápr. 13-án (a „primo” alapján esetleg 12-én), tehát a koronázás után alig két héttel. A 2. titkos pecsét első példánya 1464. április 3-áról ismert (KUMOROVITZ: i. m. 17., 52. jegyzet)

¹¹ A nagy vagy felségi kettős pecsét anyaga természetes színű viasz. Mindkét lapjának külső köre 11,7–11,8 cm, az előlap belső köre 9,78 cm, a hátlap belső köre pedig 9,34 cm átmérőjű. Előlapján a király trónoló alakja uralkodói jelvényekkel. A trón fiatornyokkal díszített baldachinjának felső nyílásaiban Szt. István, Szt. Imre és Szt. László alakja látható, kétoldalt pedig baldachinos fölkében konzolokon álló, címerpajzsokat tartó angyalok. A jobboldali fölkében hármashalomból kiemelkedő kettőskereszt, Szlavónia menyétje és a Hunyadi család besztercei oroszlánja. A baloldaliakban a pólyás magyar címer, Bosznia (vagy Galícia) koronája és Dalmácia három koronás oroszlánfeje, míg a király lábai elé támasztott kisebb pajzsban a Hunyadiak gyűrűs hollója. Körirata: Sigillum maiestatis + matthie + dei + gracia + hungarie + dalmacie + croacie + rame + servie + gallicie + lodomerie + commanie + bulgariet + regis. A hátlap közepére az eddig szokásos kettőskereszt helyére Mátyásnál felülről, egy, oldalról két angyal által tartott hétszer vágott pajzs került, körülötte pedig hét íves keretben egymás alatt – mint az előlap fölkéiben – a hármashalomból kiemelkedő kettőskereszt, Dalmácia, a Hunyadi-ház (kétféle), Szlavónia és Bosznia (vagy Galícia) címere. A hetedik, valamivel nagyobb karéjban zárt királyi korona foglal helyet. A körirat folytatása az előlap föliratának: S + secundū + mathie + dei + gracia + regis + hungarie + et + aliorum + regnorum + in + altero + pari + Sigillo + expressatorum + et + cetera. Mind a két lap dúsán damaszcirozott. (KUMOROVITZ: i. m. 8–9. és 17. lap 48. jegyzet; BALOGH J.: A művészet Mátyás király udvarában. Bp., 1966. I. köt. 303–304., II. köt. 428–429. kép)

¹² KEMÉNY L.: Kassa város czímerlevelei. Turul, 23. (1905) 167–172. Kassa címere végső alakját II. Ulászlótól nyerte. Az 1502-ben Budán kelt oklevél, melynek teljes szövegét közölte Kemény Lajos, a város címerét II. Ulászló és Anna királyné címerének elemeivel bővítette. Kassa címerébe

Nagy Lajos 1369. évi adománya óta bekerült az ország címeréből vett nyolc vörös-fehér vágás (azaz vörös mezőben négy fehér pólya). Ezek Ulászló 1502. évi oklevelének szavai szerint a Dunát, Tiszát, Drávát, Szávát jelentik és az ország címerét alkotják: „... in medietate autem scuti pene usque ad infimum est campus ruber, in quo fluunt stagnandoque labuntur quatuor flumina nominantissima Danubius, Tibiscus, Dravus, Savus, primaria specialiaque huius regni nostri insignia, suo colore depicta, ...”

¹³ NYÁRY: i. m. 112.

¹⁴ RÉTHY L.: *Corpus Nummorum Hungariae* II. kötet Bp. 1907. 141, 142, 145A, 145B. sz. illetve UNGER E.: *Magyar Éremhatározó* I. kötet Bp., 1971. 470. 472. 478. sz.

¹⁵ Címerpajzsra helyezett zárt koronát Európa uralkodói csak a XV. század vége felé kezdtek pecsétjeikre vésetni: Spanyolországban V. Ferdinánd 1480-ban, a német-római császárok közül először I. Miksa 1485-ben, Franciaországban pedig II. Henrik (1547–1559). NYÁRY: i. m. 113. Az ábrázolás legkorábbi példái V. László 1454. évi osztrák főhercegi (SAVA a 7. jegyzetben i. h.) és schweidnitz hercegi pecsétjének (SAVA: i. m. 146–147. lap, 87. ábra) heraldikai koronái.

¹⁶ Ez az új titkos pecsét teljesen eltér az elsőtől, s leegyszerűsített formában a kettős pecsét hátlapját mutatja. A különbség az, hogy kisebb annál, a hétszer vágott fő címerpajzsuknak nincsenek tartói és nincs damascírozva. A hét karéból álló keretben kis kerek talpú pajzsokban a magyar kettős kereszt, a dalmát koronás oroszánfejek, a Hunyadi család beszercei oroszánja, a Hunyadi holló, a szlavóniai menyét és a bosnyák (vagy galíciai) korona foglal helyet. A fő pajzsos zárt királyi korona. Körirata:

Sigillum : mathie : dei : gracia : regis : hungarie : dalmacie : croacie : rame : et : cetera. Külső körének átmérője 5,9 cm, a belsőé 5 cm (KUMOROVITZ: i. m. 9. és 17. lap, 52–53. jegyzet; BALOGH: i. m. I. köt. 305. lap, II. kötet 433. kép).

Kumorovitz i. m.-ban a pecsét használatáról a következőket állapította meg: „Mátyás alatt leggyakrabban használt pecsét a titkos pecsét, a sigillum secretum volt. Az 1458–1464-ig terjedő időben ez volt a legfontosabb pecsétje. Míg az 1464 előtti királyi bírói pecsétet a specialis praesentia regia megszűnéskor a personalis praesentia regia minden változtatás nélkül vett át és használta 1490-ig, addig a titkos pecsétet 1464-ben újjal cserélték ki. Valószínűleg azért, mert a gyakori használat folytán a typarium megkopott.”

Azonban, ha – miként Kumorovitz véli – csupán a typarium elhasználódása miatt kellett volna az új pecsét, akkor a király valószínűleg az eredetihez, nem pedig az új felségi pecsétéhez hasonlót vésetett volna, annál is inkább, mert a felségi kettős pecsét használatba vételével a titkos pecsét addigi jelentősége csökkent.

¹⁷ Feltételezhető, hogy éppen ezek a pecsétek közvetítették a zárt korona képét más képző- és iparművészeti alkotásokra. Példa rá a kassai Szt. Erzsébet templom déli (ún. Mátyás) tornya legfelső szintjének déli homlokzatán látható koronás címercsoport (BALOGH: i. m. 302. kép) amelyen nemcsak a korona, hanem a címerkoszorú egyes tagjainak elhelyezése is pontosan megfelel a szóbanforgó két pecsétábrának.

¹⁸ FILLITZ H.: *Die österreichische Kaiserkrone*. Wien, 1959. 20–22.

¹⁹ A szentkorona-eszme kialakulása Werbőczyü. (BERTÉNYI I.: *A magyar korona története*. Bp., 1978. 126–135.

²⁰ Ami az ábrázolást magát illeti, lehetséges, hogy V. Lászlónak a 15. jegyzetben említett osztrák főhercegi és schweidnitz hercegi pecsétjei szolgáltak előképekül. Tartalmuk azonban lényegesen eltér egymástól. A szuverenitást kifejező rangjelző korona Mátyás pecsétjein Magyarország valóságos koronájával azonosult. Ehhez egyébként az ismert történelmi okok mellett az a körülmény is hozzájárult, hogy a XV. század közepén kialakult a valóságos fejék címerpajzsra helyezésének szokása. Egyházi méltóságok címerén jelent meg először a heraldikailag alkalmazott kardinális kalap, infula stb. (Nálunk először Hédeváry László egri püspök [1446–1467] kisebb pecsétjén. (Példájuk nyomán az uralkodói koronák is valóságghú alakban jelentek meg a címerekben. III. Frigyesnek a bécsi Szt. István domban lévő sír-emlékén a császári korona eredeti rendeltetésének megfelelően, és heraldikai rangjelzőként is megtalálható. [GHYCY P.: *A rangjelző koronák*. Turul, XVIII. (1900) 97–116.]

²¹ Ezzel magyarázható a király fején látható nyitott korona is: a két pecsét előlapi ábrája, tehát a trónoló király képe is, apró részletekig megegyezik. Különbség csupán a címerekben és a körirat szövegében, valamint betűinek stílusában mutatkozik.

²² Deér József II. Ulászló titkos pecsétjét említi meg az első ábrázolási kísérletek egyikeként. (DEÉR: i. m. 248 lap 376. kép)

A 24. és 25. számú kép az Országos Levéltárban őrzött eredeti pecsétről a Levéltár fotóműhelyében készült. A többi felvételt Makky György készítette a MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja pecsétmásolat gyűjteményének darabjairól.

Ezúton is köszönetet mondok dr. Muzsnai Lászlónénak, az Országos Levéltár munkatársának, dolgozatomhoz nyújtott segítségéért.